

Zuidplashistorie (stond in eerdere edities van Gemeentegids)

Wisselend landschap

Vóór 1300 was het gebied van de huidige gemeente Zuidplas al in cultuur gebracht. De smalle reepjes land in wat nu het Hitlandgebied heet geven nog een beeld van wat het resultaat was. Het grootste deel van de oppervlakte ging nadien echter herhaaldelijk grondig op de schop. Om turf te kunnen stoken en verkopen groef en baggerde men het grasland meters diep weg. Veeboeren werden veenboeren en daarna soms vissers. Eeuwenlang was het tussen de Rotte en de IJssel vooral een veenplassegebied. De gespaarde oude dorpskernen kwamen op veeneilanden te liggen. Daarop en aan de IJsseldijk staan de oude monumenten. De volgende stap was om deze plassen weer droog te leggen, aanvankelijk kon dat alleen met behulp van molens. Zo ontstonden ten koste van de natte oorspronkelijke polders nieuwe droogmakerijen: De Wilde Veenen (1655), Tweemanspolder (1734), Eendragtspolder (1753), Zuidplaspolder (1839) en Prins Alexanderpolder (1874). De laatste twee grote polders liggen maar voor een gedeelte in de gemeente Zuidplas. Op de klei van de droogmakerijen kwam een akkerbouwlandschap met boerderijnamen als *'t Land Kanaän* en *Land van Beloŧte*. Vooral na 1950 werd het grondbeslag van glastuinbouw, woningbouw, industriële bedrijven, lijninfrastructuren en recreatie steeds groter. Dankzij dat vervenen en die latere droogmaking ligt in de Zuidplaspolder het laagste punt van Nederland, zelfs van Europa: 6,76 meter onder Normaal Amsterdams Peil (NAP). En als referentie: bij de stormvloed in 1953 kwam het IJsselwater tot een hoogte van bijna 4 meter bóven NAP. (Bij een waterstand van 2,50 meter boven NAP gaat sinds 1958 de Hollandse IJsselkering bij Krimpen dicht.) Zowel de molenviergang van de Tweemanspolder als het moderne gemaal Abraham Kroes van de Zuidplaspolder illustreren de nodige opvoerhoogten van het polderwater vanwege de rooŧbouw van weleer.

Besturen en burgers

Ambachtsheerlijkheden of kortweg ambachten, zo heetten vanaf de graventijd de kleinste bestuurseenheden op het Hollandse platteland. Ze werden in erfleen uitgegeven en de heren en vrouwen zouden eeuwenlang de lokale functionarissen benoemen. Stabiel was de indeling in ambachten niet direct. Traveys van Moordrecht had tegen 1300 één ambacht van de Gouwe tot Kralingen (en een versterkt huis in Nieuwerkerk). Het viel vóór 1350 al uiteen. Zo kwamen naast Zevenhuizen Moordrecht en Nieuwerkerk op de kaart. Moerkapelle, eerder in één hand met Zevenhuizen, werd in 1644 een zelfstandig ambacht. De eerste eigenaar, jonkheer Van der Wel - al ging hij failliet door zijn ambitieuze plannen - werd in 1959 toch

gewaardeerd met een straatnaam. Hadden eerst machtige families de ambachtsheerlijkheden in bezit, later namen naburige steden die over. In 1576 kocht Rotterdam Moordrecht, in 1666 Gouda Nieuwerkerk en in 1677 Rotterdam Moerkapelle. Alleen Zevenhuizen bleef steeds particulier bezit; de beide steden verkochten hun heerlijkheden rond 1850 pas weer, dit nadat de heerlijke benoemingsrechten waren afgeschaft en de titels weinig meer voorstelden. (Maar op dat 'Laurenshek' in de Moerkapelse dorpskerk prijkt nog steeds het wapen van Rotterdam!) Er kwam kiesrecht voor mannen, mits ze genoeg belasting betaalden. De democratie zette wel door, met als hoogtepunt in 1919 het algemeen kiesrecht. Ondanks verschillen in inwonertallen bleef de gemeentelijke indeling uit 1812 nog ruim 175 jaar sporen met de domeinen van de ambachtsheerlijkheden sinds 1644. Per 1991 fuseerden echter Zevenhuizen en Moerkapelle tot Moerhuizen, een jaar later Zevenhuizen-Moerkapelle geheten. Zevenhuizen, met net een nieuw raadhuis uit 1987, werd het bestuurlijk centrum. In 2010 gingen ten slotte Nieuwerkerk aan den IJssel, Zevenhuizen-Moerkapelle en Moordrecht op in Zuidplas, met Nieuwerkerk als bestuurscentrum in een raadhuis uit 1988.

Werken en wonen

Kenmerkende industrie concentreerde zich aan de IJssel. Nieuwerkerk en Moordrecht kenden steenfabrieken en touwslagerijen. Meester Lalleman werd een icoon in de strijd tegen de kinderarbeid door wat hij in Moordrecht meemaakte en beschreef. De tapijtfabriek KVT daar was in de 20ste eeuw een gigant, waarvan buiten alleen de vroegere watertoren nog resteert. Nieuwerkerk werd bekend door de distilleerderij De Keizer (1906-1971). Na pakweg 1970 werden bedrijfsterreinen aangelegd, niet alleen De Hooge Veenen, Nijverheidscentrum, Moerkapelle en 't Ambacht, maar in een Moordrechtse uithoek ook het Gouwe Park van het Bedrijfschap regio Gouda. Ondanks die groei zou Zuidplas toch een forensengemeente worden: met name voor forensen werden immers decennialang nieuwe woningen gebouwd, het meeste in Nieuwerkerk, dat in 1971 opnieuw een NS-station kreeg. Voor woningbouw ook stonden Zevenhuizen en Nieuwerkerk grond af aan Rotterdam en Moordrecht deed dit aan Gouda. Een bijzondere vorm van woningbouw in Moordrecht was de door het Rijk gebouwde Ambonwijk: in 1961 vestigden zich daar 739 Zuid-Molukkers uit een woonoord in Vught. Zij waren eerder als KNIL-militairen op dienstbevel naar Nederland geëvacueerd.

Vrije tijd

Zeker ten tijde van de veenplassen waren vissen en schaatsen geliefde tijdsbestedingen, ook stedelingen uit Gouda en Rotterdam wisten de Zuidplas te vinden. De eerste sportvoorzieningen waren kolfbanen van herbergiers.

Al was er in 1790 al een leesgezelschap in Zevenhuizen en Moerkapelle, maar pas aan het eind van de 19de eeuw kwamen de meeste verenigingen op. IJscclubs waren de eerste sportverenigingen en op het kerkelijke erf naaiden meisjes in verenigingsverband kleding voor de armen. Kerken en verenigingen kenden en kennen vooral organisaties per kern. De opdeling daarbij ging soms verder dan in de vroegere vier gemeenten. Volstaan wordt met het noemen van enkele voorbeelden. In Nieuwerkerk hadden het Oude en het Nieuwe Dorp ('s-Gravenweg) eigen zang-, postduiven- en oranjeverenigingen en kwam er in Zevenhuizen in 1929 niet een voetbalvereniging *Groeneweg*? Oud-Verlaat had een eigen zangvereniging *Ons Genoegen*. Eerst fungeerde de openbare school en vervolgens *De Vierkap* als accommodatie. Ver-Hitland kreeg een buurtvereniging en ook een buurthuis, aanvankelijk in een oud privé-kerkje van een steenfabrikant. In de hoofdkernen kwamen de dorpshuizen *Op Moer*, *Swanla*, *Turfhuis* en *Batavier*.

Historiebronnen

Het landschap, bouwkundige monumenten en enkele beeldjes geven buiten volop historische informatie. Wie echt meer wil weten over de lokale geschiedenis: de gemeente neemt net als haar voorgangers deel in het streekarchief Midden-Holland te Gouda en ieder is daar welkom. (Moordrecht was in 1980 de eerste gemeente die dat deed en waarvan je in een studiezaal stukken kon opvragen.) Moordrecht had van 1957-1979 in het Ambachtshuis een cultureel centrum met museum. De stichting oud Zevenhuizen-Moerkapelle werd in 1984 opgericht. In 1992 en 1993 ten slotte startten de Historische Verenigingen Nieuwerkerk aan den IJssel en Moordrecht. Alle bezitten intussen hele collecties. Historische publicaties verschijnen er meer dan ooit en zijn deels ook in de bibliotheken in te zien. Er staat ook al veel op www.groenehartarchieven.nl.

(Adri den Boer)